

Ірина ШУМІК

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ КОРПОРАТИЗМУ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

ШУМІК

Ірина
Володимирівна,

завідувач планово-фінансового сектору фінансово-економічного відділу Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, м. Дніпропетровськ.

Анотація: Проаналізовано основні аспекти формування корпоратизму в соціальних сферах на рівні місцевого самоврядування. Виділено пріоритети і подальші напрями його розвитку.

Ключові слова: соціальна сфера, місцеве самоврядування, корпоратизм, корпоративне соціальне партнерство, корпоративне управління.

УДК 352.075

Постановка проблеми. Сучасний стан соціальної сфери та рівень задоволення соціальних потреб в Україні демонструють її недостатній розвиток. Незважаючи на посилення уваги органів державної влади до цього питання, збільшення фінансування, ситуація на краще не змінилася, а очікувані результати не досягнуті.

Із самого початку ринкових трансформацій і до сьогодні на соціальну сферу поширюється ліберальна концепція. Створення економічних, правових, організаційних передумов розвитку державно-приватного партнерства в соціальній сфері без використання нових організаційно-економічних механізмів функціонування соціальних інститутів означає побудову відносин, які неминуче викликають деградацію соціальної сфери, що, власне, і сталося в Україні. Так, у 2011 р. Україна за індексом розвитку людського потенціалу посіла 76-е місце серед 187 країн.

Значна частина інститутів соціальної сфери за своєю формою є державними. За рівнем організаційно-економічних і насамперед фінансових механізмів функціонування в них домінують відносини, характерні для Європи першої чверті ХХ ст. Подвійні стандарти, які стали нормою соціального розвитку, змушують населення України жити одночасно у двох вимірах. Правові засади одного виміру закріплені Конституцією (проголошення соціальної держави, права на працю, освіту, охорону здоров'я, достатній життєвий рівень тощо) та міжнародними нормами, ратифікованими Україною, (конвенціїми, хартіями, кодексами і т.д.), які існують в основному де-юре. В іншому вимірі, де реально відбувається життєдіяльність людей, відтворюється трудовий потенціал, формується рівень життя більшості населення, фактично діють інші норми, стандарти, принципи, права, обов'язки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зарубіжній науці дослідженню корпоратизму приділяється велика увага. Істотний внесок у вивчення його місця, ролі в розвитку соціально-трудових відносин зроблено Р. Гнейстом, Л. Штейном, Р. Драго, П. Мейером, у Росії – М. Ісаєвим, А. Чеканським, В. Шишкінім, А. Воронінім та ін. В Україні ідея корпоратизму тільки набуває поширення. Серед окремих досягнень з цієї проблематики заслуговують на увагу наукові дослідження Ю. Шарова, В. Гейця, Я. Жаліло, В. Лупацького. Однак слід з упевненістю зазначити, що вкрай недостатньо публікацій з питань корпоратизації в системі місцевого самоврядування у зв'язку з практичною відсутністю наукових пошуків у цьому напрямку.

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. На шляху формуванню цивілізованої моделі соціального розвитку домінує думка про те, що соціальна політика має бути похідною від економічної. Така другорядність не випадкова, а є продовженням сприйняття людини лише як працівника, реалізація здібностей і самореалізація якого можливі лише на виробництві. Втім, умови і потреби розвитку економіки інноваційного типу та соціальної держави вимагають запровадження нових принципів формування соці-

альної політики, усвідомлення її нової ролі в забезпеченні соціальної динаміки. Слід виходити з того, що соціальна політика вже виросла з дотеперішніх рамок економічної політики. У державі соціального типу, суспільстві, в якому людина розглядається не тільки як фактор, а як головна цінність, мета соціально-економічного розвитку, економічна політика має розглядатися виключно як складова соціальної політики, а не навпаки. Необхідно усвідомити, що соціальна сфера – це не суцільні витрати, а інститут, що формує передумови стабільності, сталості та потенційного економічного зростання. Потрібна нова парадигма формування планів, національних програм економічного розвитку.

У програмі економічних реформ в Україні на 2010 – 2014 рр. як самостійний напрям реформування соціальної сфери, забезпечення сталого соціального та економічного розвитку, збереження і розвитку, людського і соціального капіталу виділяється підвищення стандартів життєдіяльності, досягнення якого передбачається шляхом перебудови системи освіти і медичного обслуговування, системи соціальної підтримки та інших видів соціального розвитку міст і регіонів. Визначені програмою напрями розвитку дозволяють окреслити проблеми побудови нової системи економічних і соціальних відносин.

Очевидно, що досягнення поставлених цілей розвитку країни не може відбуватися без зміни інфраструктури соціальної сфери, організаційних форм і схем господарювання, без поглиблення та оновлення існуючих відносин між суб'єктами господарювання, владою, бізнесом, жителями громади та їх участі в процесах реструктуризації. Це спонукає до пошуку шляхів удосконалення організаційно-правових форм господарювання та їх інституціонального забезпечення, які повинні стати базовими у процесах реструктуризаційних перетворень [2].

Одним із таких орієнтирів суспільного розвитку для України, що дозволить сконцентрувати ресурси в напрямку оздоровлення суспільства, є корпоратизм. Саме корпоратизм формує загальні орієнтири на шляху виходу з кризи. У його основі лежить об'єктивна закономірність, перевірена досвідом розвинених країн: корпоративна державність, соціально орієнтована економіка, законність, демократія, принципи громадянського суспільства.

Таким чином виникає нова суспільна формація, яка забезпечує баланс інтересів у суспільстві (корпоративних, групових, приватних) і відкриває простір для проектів соціальної дії. Корпоратизм – це синтез капіталістичного і соціалістичного способів господарювання, що містить у собі життєздатні елементи двох способів виробництва: приватного і громадського.

Формулювання мети статті. Метою статті є обґрунтування необхідності формування інституту корпоратизму в соціальній сфері на рівні місцевого самоврядування.

Висвітлення основного матеріалу дослідження. Світовий досвід засвідчує, що у випадку, коли засоби виробництва належать не капіталу або не державі, а людям, які працюють на засадах співволодіння власністю, кооперації, співучасті в управлінні, прийнятті рішень, відкриваються принципово нові джерела економічного й суспільного зростання, виникають глибинні мотиватори, які ініціюють самоорганізацію населення в господарському житті. Інших стимулів до високопродуктивної творчої праці сьогодні немає.

Головна відмінність і перевага корпоративного методу господарювання в порівнянні з капіталістичним і соціалістичним полягає в тому, що багатства одних не створюються за рахунок інших. Суть проблеми не в тому, щоб відібрати багатство для бідних, а в тому, щоб усіх зробити заможними з урахуванням здібностей кожного. Бідні стають більш заможними, багаті – ще багатшими, а відносний розрив між ними згладжується або навіть вирівнюється. Соціальна політика в умовах корпоратизму формується не за рахунок перерозподілу доходів, а шляхом надання кожному реальних можливостей отримання кращих умов для самореалізації особистості.

Кожен громадянин стає співвласником: банку, страхової компанії, недержавного пенсійного фонду, тобто всіх матеріально-фінансових засобів, соціальних інститутів, здатних забезпечити йому сучасний комфортний рівень життя і гідну реалізацію життєвих сил. Це найважливіша умова цивілізованого становлення та розвитку місцевого господарства. Не економіка і власність, а людина, її творчі можливості, унікальність особистості кожного – мета і сенс економічного і господарського розвитку, у тому числі й фінансового. Таким чином, можливе припинення зловживаннями власністю, майном, грошима, капіталом, які піддаються соціальному регулюванню і контролю.

Поняття корпоратизму належить до характеристики способів взаємодії держави і соціо професійних груп, перш за все пов'язаних з економічним виробництвом. Корпоратизм пов'язаний з середньовічною організацією професій – «корпораціями» (лат. *corpus* – цілісність, спільність, громада). Найбільший сучасний фахівець у цьому питанні Філіп Шміттер визначає корпоратизм таким чином: «Корпоратизм ... може бути визначений як система представництва інтересів, складові елементи якої організовані через обмежену кількість унікальних, обов'язкових, неконкурентних, ієрархізованих і функціонально диференційованих категорій, визнаних або дозволених (якщо не створених) державою, і яким [елементам] забезпечується навмисна монополія представництва в рамках відповідних категорій в обмін на здійснення деякого контролю за відбором їх лідерів і за артикуляцією вимог і підтримки» [1, с. 15]). Корпоратизм прийнято визначати як форму соціальної організації, за якої ключові економічні, політичні та соціальні рішення приймаються оформленими корпоративними групами або цими групами спільно з державою. Відповідно до цієї концепції, індивіди можуть впливати на рішення, що приймаються на державному рівні, будучи членами в корпоративних органах – профспілках, професійних організаціях, ділових об'єднаннях, групах політичного тиску і лобі, добровільних об'єднаннях. Сьогодні створюються корпоративні формальні організації: галузеві союзи, асоціації та конфедерації, дво-і тресторонні комісії, наради, угоди і т.д.

Соціальний корпоратизм прийнятий у різних конфігураціях у багатьох країнах Європи. Північні країни мають найбільш повну форму колективних переговорів. Разом з державною політикою загального добробуту, утворюється те, що називається скандинавською моделлю. Менш великі моделі існують у Німеччині та Австрії, які є частиною соціальної ринкової моделі. На сучасному етапі у складі організаційно-правових форм суб'єктів господарювання поширена мережа корпоративних структур: регіональних кластерів та корпорацій, асоціацій, спілок та інших видів організацій. У той же час починають переважати господарські зв'язки горизонтального типу. Організація процесів виробництва товарів і послуг, їх розподіл і споживання здійснюються за умови повної економічної свободи господарюючих суб'єктів з використанням договірних форм організації співпраці. Це перетворює міста і регіони в самостійні суб'єкти ринкових відносин і вимагає перегляду механізмів їх діяльності з урахуванням особливостей територіального устрою, специфіки відтворювальних процесів та процесів життєдіяльності.

Вирішальною передумовою і ефективним шляхом реформування соціальної сфери регіонів та міст з метою підвищення їх динамічного розвитку є започаткування і розвиток адаптованих, гнучких форм організації соціальних корпоративних взаємовідносин між суб'єктами господарювання в соціальному та економічному середовищі регіонів. Соціальні відносини виникають на ґрунті спільних соціальних та економічних інтересів. Усвідомлення необхідності добровільного об'єднання соціальних груп для досягнення спільних інтересів шляхом спільної продуктивної діяльності може стати потужною силою соціального розвитку суспільства.

Економічне зростання на базі активізації соціальної активності та соціального розвитку, сприяння ставленню до людини як до особистості, а до її розвитку як до головної мети соціально орієнтованої економіки стає метою розвитку суспільства.

Легалізуються такі поняття, як соціальний розвиток, соціальна значущість виробленої продукції, змінюються підходи до розробки програм соціального захисту.

Проте зазначене стосується більше питань співпраці влади з бізнес-структурами під час реалізації їх бізнес-процесів. У даному випадку мова йде про соціальне партнерство суб'єктів соціальної сфери в існуючих його формах. Соціальне партнерство може розглядатися як форма узгодження дій для вирішення питань соціального розвитку між підприємствами та організаціями соціальної сфери, суб'єктами економічних видів діяльності, владою, акціонерами і найманими працівниками. У договорах про соціальне співробітництво і партнерство визначаються спільні дії, обов'язки та відповідальність у спільному вирішенні соціальних проблем міста та розвитку соціальної інфраструктури міста. У той же час влада гарантує підприємствам сприяння у вирішенні виробничо-господарських завдань, а керівництво підприємств бере на себе відповідальність за розвиток місцевої інфраструктури, будівництво нових і підтримку існуючих соціальних об'єктів. Одночасно розвивається «інститут соціального партнерства», «інститут соціального контракту» та інші корпоративні інститути і створюються умови для найбільшого сприяння розвитку та поліпшенню соціального середовища. Введення соціального корпоратизму і методів корпоративного управління в соціальну сферу міст створює нові «соціальні» функції бізнесу, а також являє собою нових форм партнерства, які ґрунтуються на загальних соціальних інтересах і соціальної відповідальності, задоволенні соціальних потреб учасників бізнесу та інших учасників суспільних відносин.

На сьогодні в регіонах та містах ступінь участі бізнес-структур у вирішенні соціальних проблем та безпосередньо соціальної сфери вкрай нерівномірний. Якщо розглядити галузеву належність підприємств, то найбільшу соціальну відповідальність виявляють економічно стійкі містоутворюючі підприємства металургійної, нафтопереробної, хімічної, машинобудівної, газової промисловості. Водночас підприємства, які були створені в пострадянський період, до соціальних проблем територій, на яких вони розташовані, не виявляють належної уваги до розвитку соціальної сфери.

Цьому певним чином не сприяє та обставина, що інституційні основи участі бізнесу в соціальній діяльності міст поки остаточно не сформовані, тому розвиток процесів спільної діяльності з чітко визначеними рівнями соціальної відповідальності відбувається повільно, хоча це могло сприяти вирішенню багатьох гострих проблем розвитку муніципальних співтовариств шляхом широкої участі у вирішенні спільних проблем і досягненні спільних інтересів.

Таким чином, серед напрямків підвищення соціальної активності господарюючих суб'єктів запровадження корпоратизму може відіграти найважливішу роль.

Висновки і перспективи подальших наукових розвідок. Вплив корпоративного управління на розвиток соціальних корпоративних відносин у соціальній сфері має бути зведений до впорядкованого соціального, економічного і політичного діалогу між муніципальною владою, господарюючими на ринку суб'єктами, споживачами та іншими учасниками трудових, економічних, соціальних, організаційних відносин з метою реалізації громадських, колективних та індивідуальних інтересів.

Соціальними пріоритетами участі і підвищення уваги бізнесу в соціальній сфері можуть бути: залучення до створення освітніх програм, планів, заходів щодо охорони здоров'я, культури, спорту, вдосконалення освітньої інфраструктури та здійсненні інших соціальних процесів, призначених для реалізації інвестицій у створення соціального капіталу. Також пріоритетами використання ідеології корпоратизму на рівні муніципальних утворень визначаються всі галузі соціальної сфери, в яких вирішуються такі питання:

- розвиток освіти як основи створення людського капіталу, людського розвитку та соціального прогресу суспільства;
- визначення освіти як сфери інвестицій в людину, підвищення рівня конкурентоспроможності молоді на ринку праці, мобільність робочої сили, гідні умови її проживання та безперервне навчання;
- формування і створення людського капіталу – продуктивної сили суспільного розвитку;
- поліпшення якості життя і забезпечення соціальної безпеки кожної людини і її прагнення жити за європейськими стандартами;
- формування високих стандартів якості життєдіяльності та критеріїв оцінки діяльності за рівнем їх досягнення;
- поліпшення якості та забезпечення доступності медичних послуг та розвиток їх якісних характеристик;
- відповідність освіти вимогам ринку праці;
- підвищення ефективності ринків робочої сили, збільшення інвестицій в людські ресурси та інші.

Водночас корпоратизм не замінює функції органів управління соціальною сферою, а доповнює їх. Процеси співпраці дозволяють позбутися прогалин у соціальному розвитку. Вони зменшують відчуження широких верств населення і господарюючих суб'єктів від проблеми участі в управлінні власними справами в соціальній сфері. Корпоративні соціальні інвестиції на місцевому рівні та можливість приросту соціального капіталу стають частиною місцевих і національних активів, які неможливо вивезти з країни. Спільні програми та проекти корпоративної соціальної, економічної, етичної та інших видів участі жителів, бізнесу і влади формують соціальні результати розвитку всього суспільства.

Таким чином, створюються умови переходу від разової благодійності до системної участі в реалізації стратегій соціального розвитку, розробки та здійснення соціальної політики розвитку міст; глибокого інтегрування в місцеву діяльність і місцеві ринки бізнес-структур. Партнерство та його різновиди як суспільні явища в соціальній сфері міст слід розглядати як організаційний спосіб побудови специфічної форми організації соціальних, економічних та інших видів відносин у напрямі співпраці, обумовлених збігом інтересів, з метою їх досягнення і отримання позитивних результатів.

Різноманіття господарських структур і процесів у соціальній сфері з метою досягнення стратегічних цілей соціального розвитку програм та планів реалізації реформування економіки України формує умови появи нових та впорядкування діючих відносин у цій сфері і в її внутрішньому та зовнішньому середовищі як соціального фактору і невід'ємного елементу процесів розвитку суспільства. А корпоративний характер партнерства в соціальній сфері надає можливості використовувати в її управлінні модель корпоративного управління або її окремі складові і принципи корпоративного управління. Організаційна культура корпоративних відносин, моделі організаційних структур органів управління, механізми корпоративного управління та інші складові корпоративного управління потребують подальших наукових досліджень і розвідок.

Література:

1. Жуков В. І. Соціальний діалог на ринку праці України : навч.-метод. розробка / В. І. Жуков. – К.: ІПК ДСЗУ, 2010. – 29 с.
2. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», затверджена Президентом України 02.06.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/content/ker-program.html>.